

Українська Повстанська Армія на теренах Західної України

Друга світова війна, розв'язана Сталіним і Гітлером, принесла для України заміну одних окупантів іншими. У вересні 1939 р. польських окупантів на Західній Україні замінили московсько-большевицькі. Влітку 1941 р. московсько-большевицьких окупантів замінили німецько-фашистські, які протягом 1942 р. зайняли всю Україну. Літом 1943 р. московсько-большевицькі окупанти знову почали витісняти з України німецько-фашистських, і протягом 1944 р. вдруге окупували Західну Україну. Всі окупанти несли українському народові неволю, розбій і пограбування, а, мобілізуючи українське населення до своїх армій, вимагали від нього ще й жертв для ворожих Україні загарбницьких цілей.

Відтак, український народ вимушений був стати в обороні свого життя і нації, і для відсічі усім і всяким загарбникам-завойовникам, створити власну збройну силу. Нею стала Українська Повстанська Армія, яку організувала єдина існуюча під час війни організована політична українська самостійницька організація – ОУН (Організація українських націоналістів).

Для власної збройної сили потрібна була зброя, і ОУН намагалася використати обставини воєнного часу для якнайбільшого її нагромадження, як далекоглядний і передбачений запас. Під час відступу польських військ у вересні 1939 р. українські бойові групи, створені членами ОУН, роззброювали менші відділи польського війська і позбирали покинуту в паніці зброю. Влітку 1941 р. велику кількість зброї і боеприпасів залишила, відступаючи, розбита німцями Червона Армія. ОУН підбрала ту зброю. Так зібрана польська і совітська зброя дала можливість озброїти перші відділи УПА, щоб нову зброю при потребі здобути вже в боях.

Здобута в наступних роках визвольної боротьби зброя, особливо під час відступу з України німецьких та союзних з ними угорських і румунських військ, уможливила озброєння нових відділів УПА, а також створення необхідних запасів, які поповнюючись свіжоздобуваною зброєю, без допомоги ззовні дозволили ОУН і УПА ставити збройний опір ворогові ще десять післявоєнних літ.

У квітні 1942 р. відбулася друга Конференція ОУН, на якій було прийнято рішення творити і розбудовувати власні військові сили. Провід ОУН очолював тоді Микола Лебедь. Він вирішив створити на північно-західних українських землях сітку Самооборонних Кушових Відділів (СКВ), силою від рою до чоти на село, для оборони від грабінницьких

нападів німецьких військ, польської поліції, совітських червоних партизанів, що проникли з Білорусії та від боївок, що їх створювали з місцевих селян агенти чекістів...

Так, Самооборонний Кущовий Відділ УПА на чолі з повстанцем “Миколою” діяв і в Мошаниці на Острозчині. До Мошаницького Кущового відділу УПА під кермом “Миколи” – Ткачука входили також кінні козаки з Могилян, повстанці з сіл Черняхів, Сіянци, Милятин, Бадівка, з хуторів Баранівка, Вільбівщина, Сутець. Кожний курінь, загін, сотня і навіть невеличка боївка УПА мали пропагандистів, котрі при кожній нагоді збирали сільські сходи, віча і усвідомлювали населення національно. Найбільше пропагандистів було родом із Східної України, котрі були свідками сталінських злочинів і, таким чином, вони багато що мали сказати людям.

Варто наголосити, що по Острозькому району пропагандистом УПА був референт зв'язку Михайло Мельничук, родом з Милятина. А Мошаницький Кущовий відділ УПА мав ще й свого “власного” пропагандиста. Ним був безстрашний і відважний повстанець Олексій Красновський, котрий свого часу закінчив Острозьку семінарію, за Польщі певний час вів “Просвіту” у Мошаниці. Коли пізніше енкаведисти вели в Острозі його на розстріл, Олексій на повен голос співав “Ще не вмерла Україна”. Про це розповідав авторові живий свідок, повстанець Степан з Вельбівного.

У вересні 1942 р. Провід ОУН прийняв рішення про організацію мобільних збройних відділів – сотень для постійної допомоги місцевим сільським боївкам (СКВ). Першу таку сотню зорганізував військовий референт, Крайового Проводу ОУН ПЗУЗ Сергій Качинський – Остап у жовтні 1942 р. в Дивинському повіті на Берестейщині. В листопаді 1942 р. другу сотню організував поблизу Луцька поручик Іван Перегійняк (Довбешка, Коробка), третю – в районі колки – Степань хорунжий Ярема. В грудні 1942 р. четверту і п'яту сотні зорганізували: Дорош в Пустомитських лісах і Крук на Кременеччині.

Початковою роботою по створенню перших відділів УПА керував Крайовий Військовий Штаб ОУН, яким керував військовий референт Проводу ОУН майор Дмитро Грицай – Перебийніс. В грудні 1942 р. після ув'язнення Д. Грицая німцями військовим референтом Проводу ОУН став сотник Роман Шухевич, батько повністю осліплого в советських концтаборах Юрія Шухевича-Березинського...

В лютому 1943 р. УПА перейшла до наступальних акцій проти німецьких окупантів. Сьомого лютого 1943 р. одна із сотень здобула місто Володимирець. В березні і квітні того ж року відділи УПА з боями взяли міста Степань, Топоровиці, Людвипіль, Деражне, Цумань, Горохів, ліквідували німецьку адміністрацію в районах

Українська Повстанська Армія на теренах Західної України

Мізоч, Острог, Шумськ, Верба, Кременець, розгромили німецькі «державні господарства» по селах у цих районах.

У травні 1943 р. знищили командуючого військами СА Віктора Лютце. Влітку 1943 р. упівці ліквідували німецьку адміністрацію на Житомирщині, в Західній Київщині, на Вінниччині і Кам'янець-Подільщині, на Поліссі, розгромили німецькі гарнізони в Камінь-Каширському, Люботові і Дивині. Велика каральна акція німецьких СС проти УПА під командуванням генерала фон Зен Баха закінчилася цілковитою невдачею СС. В усіх цих визвольних боях брав участь повстанець Степан Гілянчук з Мощаниці. До липня 1943 р. німці втримували на Волині і Поліссі тільки найбільші міста і залізничні шляхи, решта території була під контролем УПА. До речі, залізничні шляхи, що охоронялися німцями на Волині, дуже часто руйнувала диверсійна група Мощаницької боївки УПА під керівництвом хорунжого Антона Халупки, чеха за національністю. До його групи, зокрема, входили Андрій Манчук з Мощаниці, глухонімий повстанець Микола Мокляк з Бадівки та інші (за свідченням повстанки Зінаїди).

Ще одним фронтом для УПА була боротьба з большевицькими червоними партизанами-ковпаківцями й одухівцями, які грабували українських селян і винищували симпатиків українського самостійницького руху. Наприклад, в селі Єльне Клесівського району Рівненської області большевицькі партизани-ковпаківці вбили 53-х мирних селян, які протистояли грабежу. З весни і до зими 1944 р. Червона Армія вдруге окупувала Західну Україну, і УПА вступила в найважчий період своєї визвольної боротьби.

Від квітня 1944 р. до червня 1945 р. московсько-большевицькі окупаційні сили в Україні, поряд з червоними партизанами, провели три величезні офензивні операції проти УПА. У квітні 1944 р. під Гурбами відбувся величезний трьохденний бій, в якому взяло участь з большевицького боку 30 тисяч вояків. 13 травня 1944 р. відбувся великий дводобовий бій вояків УПА з Острожчини з червоними партизанами-одухівцями під Стриганами Славутського району Хмельницької області. Майже всі повстанці загинули в бою.

Великі бої відбулися зимою 1944 р. в Карпатах за участю декількох дивізій військ НКВД. Взимку 1946 р. большевицькі окупанти влаштували в Карпатах велику блокаду, під час якої декілька дивізій військ НКВД розташували гарнізонами по всіх селах.

В боях большевицьких банд з УПА на Острожчині, за Мощаницею, під Сіянецькою горою і Милиятином большевики втратили у лютому 1944 р. пораненого генерала М. Ватутіна. У травні 1946 р. на Станіславщині повстанцями сотні Утича (угорця за походженням) вбито генерала МВД Москаленка. Його було вбито в автомобілі-броньовику. 3 травня 1946 р. з протитанкової гармати повстанцями з куреня “Месники” було вбито

невідомого генерал-майора. В блокаді, що тривала до липня 1946 р., брало участь понад 50 тисяч військ МВД. Крім того, в грудні 1944 р. повстанцями був убитий ще один генерал НКВД Федоров.

Відома письменниця і поетеса Галина Гордасевич, котра свого часу спілкувалася з повстанцями й зазнала переслідування чекістів, в одному із своїх творів у прозі – “Їх називали просто хлопцями”, пише про те, що переважна більшість воїнів УПА – це були хлопці й дівчата, які мали перед собою чітку ідею визволення України з-під сталінського ярма і чобота, і тільки тоді припинити боротьбу, коли не стане тирана в московському Кремлі. З цього приводу не можу не згадати мужніх повстанського художника Ніла Хасевича з двома його побратимами, що загинули в бункері по-козацьки, але не здалися енкаведистам...

Щодо більшого і глибшого пізнання визвольних змагань ОУН-УПА за самостійність України, її Свободу, то цікавих читачів автор відряджає шанобливо до документальної історичної розповіді-книги “Голгофа” письменника Миколи Рущького, виданої у “Світанковій зорі” в Рівному 1996 р. Це видання, щодо пізнання в місцевому колориті діянь ОУН-УПА становить велику історичну і краєзнавчу цінність.

